

Metodologia modelowania

Dariusz Uciński

Instytut Sterowania i Systemów Informatycznych
Uniwersytet Zielonogórski

Wykład 3

Plan

- 1 Część 1
  - Przykłady motywujące
  - Metodologia w praktyce
- 2 Część 2
  - Umiejętność modelowania

Przykład 1

Idea Centrum Zdrowia

Władze małego miasta otrzymały projekt budowy Centrum Zdrowia, w którym skupionoby pod jednym dachem zarówno wszystkich lekarzy, jak i farmaceutów pracujących w tym mieście.

Pytanie: Jak ocenić efektywność nowego systemu **przed decyzją** o budowie?

Przykładowe wskaźniki efektywności: średni czas pobytu pacjenta w centrum, średnia liczba pacjentów przyjmowana w ciągu dnia, ...

Przykład 2

Gazociąg

Na Bałtyku odkryto duże złoża gazu. Istnieje kilka konkurujących projektów gazociągu dystrybującego gaz po kraju.

Pytanie: Jak wariant wybrać, aby zaspokoić potrzeby klientów przy uwzględnieniu ograniczeń ekonomiczności?

Należy uwzględnić m.in. zależność zapotrzebowania na gaz od pory roku i pogody.

Plan

- 1 Część 1
  - Przykłady motywujące
  - Metodologia w praktyce

- 2 Część 2
  - Umiejętność modelowania

Spacer w deszczu

Sformułowanie problemu

Zapowiada się na deszcz, a Ty masz do przejścia 1 km z domu na uczelnię. W pośpiechu nie wzięłaś parasolki. Zaczyna mocno padać, a Ty nie masz czasu na powrót. Jak mocno zmokniesz? Czy można zaproponować strategię, żeby jak najmniej zmoknąć?

Krok 1: Zidentyfikuj problem rzeczywisty

Model deterministyczny zależy od następujących czynników:

- 1 Jak szybko pada?
- 2 Jaki jest kierunek wiatru?
- 3 Jak długa jest droga i jak szybko biegniesz?

Spacer w deszczu

Sformułowanie problemu

Zapowiada się na deszcz, a Ty masz do przejścia 1 km z domu na uczelnię. W pośpiechu nie wzięłeś parasolki. Zaczyna mocno padać, a Ty nie masz czasu na powrót. Jak mocno zmokniesz? Czy można zaproponować strategię, żeby jak najmniej zmoknąć?

Krok 1: Zidentyfikuj problem rzeczywisty

Model deterministyczny zależy od następujących czynników:

- 1 Jak szybko pada?
- 2 Jaki jest kierunek wiatru?
- 3 Jak długa jest droga i jak szybko biegniesz?

Spacer w deszczu

Krok 1: Zidentyfikuj problem rzeczywisty

Dostępne dane:

$$\text{szybkość spaceru} = 2 \text{ m s}^{-1}$$

$$\text{szybkość biegu} = 6 \text{ m s}^{-1}$$

$$\text{odległość} = 1 \text{ km} = 1000 \text{ m}$$

$$\text{szybkość deszczu} = 4 \text{ m s}^{-1}$$

$$\text{intensywność opadu} = 2 \text{ cm h}^{-1}$$

Spacer w deszczu

Krok 2: Sformułuj model matematyczny

Zacznijmy od najprostszego. Załóż, że biegniesz przez całą odległość. Stąd

$$\begin{aligned}\text{czas spędzony w deszczu} &= \frac{1000}{6} \text{ s} \\ &\approx 167 \text{ s} = 2 \text{ min } 47 \text{ s}\end{aligned}$$

Zaniedbaj kierunek deszczu i uwzględnij jedynie intensywność 2 cm h^{-1} , tzn. $2/3600 \text{ cm s}^{-1}$:

$$\begin{aligned}\text{ilość zebranego deszczu na jedn. pow.} &= \frac{2 \times 167}{3600} \text{ cm} \\ &= \frac{2 \times 167 \times 0.01}{3600} \text{ m}\end{aligned}$$

Spacer w deszczu

Krok 2: Sformułuj model matematyczny c.d.

Założ, że ciało człowieka to prostopadłościan o wymiarach $1.5 \text{ m} \times 0.5 \text{ m} \times 0.2 \text{ m}$. Wtedy

$$\begin{aligned} \text{powierzchnie przednia i tylna} &= 1.5 \times 0.5 \times 2 \\ &= 1.5 \text{ m}^2 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{powierzchnie boczne} &= 1.5 \times 0.2 \times 2 \\ &= 0.6 \text{ m}^2 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{powierzchnia górna} &= 0.5 \times 0.2 \\ &= 0.1 \text{ m}^2 \end{aligned}$$

$$\text{powierzchnia całkowita} = 2.2 \text{ m}^2$$

Spacer w deszczu

Krok 2: Sformułuj model matematyczny c.d.

W rezultacie,

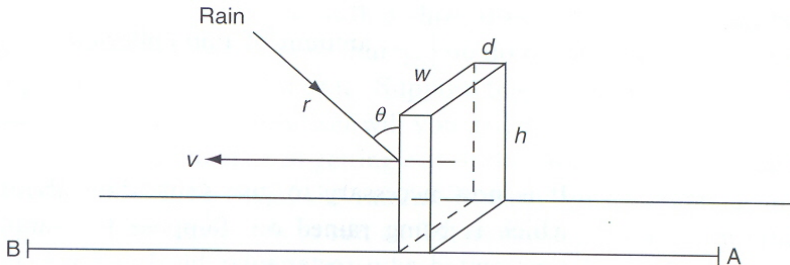
$$\begin{aligned}\text{objętość zebranej wody} &= \frac{2 \times 167 \times 0.01 \times 2.2}{3600} \text{ m}^2 \\ &= 2.041 \times 10^3 \text{ cm}^3 \\ &= 2.041 \text{ litrów}\end{aligned}$$

czyli ponad dwie butelki wina!

Pytanie: Czy ten rezultat można udokładnić?

Spacer w deszczu

Krok 2: Sformułuj model matematyczny (jeszcze raz)

Spacer w deszczu

Lista czynników

Opis	Symbol	Jednostka
czas przemieszczania się	t	s
prędkość deszczu	r	m s^{-1}
kąt padania	θ	deg
Twoja prędkość	v	m s^{-1}
Twoje wymiary:		
wysokość	h	m
szerokość	w	m
głębokość	d	m
zebrana woda	C	l
współczynnik intensywności opadu	I	—
przebyta odległość	D	m

Spacer w deszczu

Współczynnik I

Deszcz jest strumieniem kropeł, a nie ciągłym przepływem wody. Mamy

$$\begin{aligned}\text{szybkość deszczu} &= 4 \text{ m s}^{-1} \\ &= 400 \times 3600 \text{ cm h}^{-1} \\ &= 1.44 \times 10^6 \text{ cm h}^{-1}\end{aligned}$$

co różni się od intensywności opadu równej 2 cm h^{-1} . Stąd współczynnik intensywności wynosi

$$I = \frac{2}{1.44 \times 10^6} = \frac{1}{7.2 \times 10^5}$$

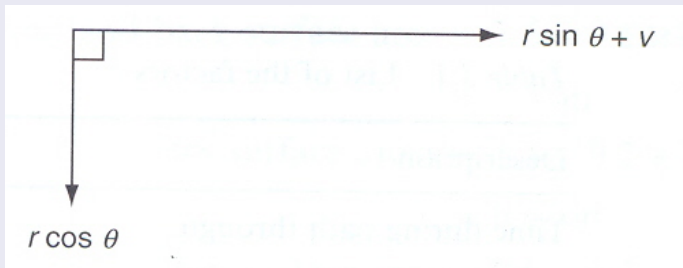
Spacer w deszczu

Krok 2: Sformułuj model matematyczny c.d.

Mamy

$$\text{czas spędzony w deszczu} = \frac{D}{v} \quad (\text{s})$$

Rozłóż prędkość deszczu względem Ciebie na dwie składowe:

Wynika stąd, że mokre stawać się będą jedynie powierzchnie: przednia i górna.

Spacer w deszczu

Krok 3: Wyznacz rozwiązanie

Najpierw rozważ ile pada z góry:

$$\text{górna powierzchnia} = wd \quad (\text{m}^2)$$

Stąd

$$\begin{aligned} \text{szybk. zbierania deszczu} &= \text{intens.} \times \text{pow.} \times \text{szybk. deszczu} \\ &= lwdr \cos \theta \quad (\text{m}^3 \text{ s}^{-1}) \end{aligned}$$

W czasie D/v mamy

$$\text{ilość zebranej wody} = \frac{lwdDr \cos \theta}{v} \quad (\text{m}^3)$$

Spacer w deszczu

Krok 3: Wyznacz rozwiązanie c.d.

Teraz rozważ ile pada z przodu:

$$\text{przednia powierzchnia} = wh \quad (\text{m}^2)$$

Stąd

$$\begin{aligned} \text{szybk. zbierania deszczu} &= \text{intens.} \times \text{pow.} \times \text{szybk. deszczu} \\ &= lwh(r \sin \theta + v) \quad (\text{m}^3 \text{s}^{-1}) \end{aligned}$$

W czasie D/v mamy

$$\text{ilość zebranej wody} = \frac{lwhD(r \sin \theta + v)}{v} \quad (\text{m}^3)$$

Spacer w deszczu

Krok 3: Wyznacz rozwiązanie c.d.

Sumując te wyniki, otrzymujemy całkowitą ilość deszczu

$$\begin{aligned} C &= \frac{l w D}{v} [r d \cos \theta + h(r \sin \theta + v)] \quad (\text{m}^3) \\ &= \frac{0.8 \cos \theta + 6 \sin \theta + 1.5 v}{1.44 \times 10^3 v} \quad (\text{m}^3) \end{aligned}$$

Pytanie: Mając dane θ , jak wybrać v żeby zminimalizować C ?

Spacer w deszczu

Krok 4: Zinterpretuj rozwiązanie

Jeżeli $\theta = 0^\circ$, to

$$C = \frac{0.8 + 1.5v}{1.44 \times 10^3 v} \quad (\text{m}^3)$$

To wyrażenie jest tym mniejsze, im większe v , skąd trzeba wziąć największą możliwą wartość, tzn. $v = 6$, dla której

$$C = \frac{9.8}{1.44 \times 10^3 \times 6} \quad (\text{m}^3)$$

≈ 1.13 litrów

Spacer w deszczu

Krok 4: Zinterpretuj rozwiązanie c.d.

Jeżeli $\theta = 30^\circ$, to

$$C = \frac{0.4\sqrt{3} + 3 + 1.5v}{1.44 \times 10^3 v} \quad (\text{m}^3)$$

Znowu, to wyrażenie jest najmniejsze dla $v = 6$, co daje

$$\begin{aligned} C &= \frac{0.4\sqrt{3} + 3 + 9}{1.44 \times 6} \quad (\text{litrów}) \\ &\approx 1.47 \text{ litrów} \end{aligned}$$

Spacer w deszczu

Krok 4: Zinterpretuj rozwiązanie c.d.

Weźmy jeszcze pod uwagę ujemne kąty, tzn. załóżmy $\theta = -\alpha$ dla $\alpha > 0$. Wtedy

$$C = \frac{0.8 \cos \alpha - 6 \sin \alpha + 1.5v}{1.44 \times 10^3 v} \quad (\text{m}^3)$$

Problemem jest to, że to wyrażenie może stać się ujemne dla wystarczająco dużych α .

Przyglądnijmy się temu bliżej. Trzeba rozważyć dwa przypadki. Po pierwsze, gdy $v < r \sin \alpha$, deszcz pada *na plecy*, a to oznacza tam

$$\text{ilość zebranej wody} = \frac{lwhD(r \sin \alpha - v)}{v} \quad (\text{m}^3)$$

Spacer w deszczu

Krok 4: Zinterpretuj rozwiązanie c.d.

W konsekwencji,

$$\begin{aligned} C &= \frac{l w D}{v} [r d \cos \alpha + h(r \sin \alpha - v)] \quad (\text{m}^3) \\ &= \frac{0.8 \cos \alpha + 1.5(4 \sin \alpha - v)}{1.44 \times 10^3 v} \quad (\text{m}^3) \end{aligned}$$

Gdy zwiększysz szybkość do $4r \sin \alpha$, C redukuje się do

$$\frac{0.8 \cos \alpha}{1.44 \times 10^3 \times 4 \sin \alpha}$$

co odpowiada sytuacji, gdy deszcz pada tylko z góry.

Spacer w deszczu

Krok 4: Zinterpretuj rozwiązanie c.d.

Gdy więc deszcz pada pod kątem 30° od tyłu, powinieneś biec z prędkością $4 \sin 30^\circ = 2 \text{ m s}^{-1}$, a wtedy

$$C = \frac{0.8\sqrt{3}}{2.88 \times 10^3 \times 2} \text{ (m}^3\text{)} \approx 0.24 \text{ litrów}$$

Drugi przypadek to $v > r \sin \alpha$, kiedy

$$\text{ilość zebranej wody} = \frac{lwhD(v - r \sin \alpha)}{v} \text{ (m}^3\text{)}$$

W konsekwencji,

$$C = \frac{lwD}{v} [rd \cos \alpha + h(v - r \sin \alpha)] \text{ (m}^3\text{)}$$

Spacer w deszczu

Krok 4: Zinterpretuj rozwiązanie c.d.

Gdy $v = 6$ oraz $\alpha = 30^\circ$,

$$C = \frac{0.5 \times 1000(0.4\sqrt{3} + 6)}{7.2 \times 10^5 \times 6} \quad (\text{m}^3)$$

≈ 0.77 litrów

Krok 5: Porównaj z rzeczywistością

Konkluzje:

- Gdy deszcz pada w Twoim kierunku, biegnij najszybciej jak możesz.
- Gdy deszcz pada od tyłu, staraj się biec z deszczem.

Plan

- 1 Część 1
  - Przykłady motywujące
  - Metodologia w praktyce
- 2 Część 2
  - Umiejętność modelowania

Określenie czynników

Klasyfikacje

Czynniki

- ilościowe
- jakościowe

Czynniki ilościowe

- zmienne
- parametry (stała wartość dla danego problemu, ale mogą się zmieniać od problemu do problemu, np. gęstość)
- stałe (np. prędkość światła)

Określenie czynników

Klasyfikacje

Zmienne

- ciągłe
- dyskretne

Zmienne

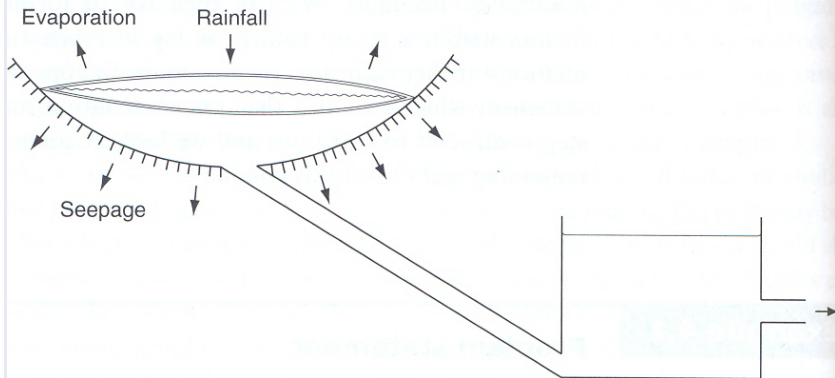
- deterministyczne
- losowe

Zmienne

- wejściowe
- wyjściowe

Przykład: zbiornik i cysterna

Sformułowanie problemu

Cel: przewidywać głębokość wody w cysternie w dowolnej chwili czasu.

Przykład: zbiornik i cysterna

Czynniki dotyczące zbiornika

- kształt
- pojemność
- głębokość wody
- szybkość opadu
- szybkość dopływu do rzeki
- parowanie
- przesączanie się

Przykład: zbiornik i cysterna

Czynniki dotyczące rury łączącej

- średnica
- długość
- różnica wysokości między końcami
- natężenie przepływu

Przykład: zbiornik i cysterna

Czynniki dotyczące cysterny

- pojemność
- pole przekroju
- głębokość wody
- średnica rury wylotowej
- wysokość rury wylotowej względem dna
- natężenie przepływu przez rurę wylotową

Pytanie

Jak sklasyfikować czynniki jako zmienne wejściowe, wyjściowe i parametry?